

Отже, категорія порівняння та її вербалізована репрезентація в авторському стилі постає результатом лінгвалізації пізнаних і творчо інтерпретованих властивостей об'єктивної дійсності, що становлять мовну картину світу.

¹Ласло-Кушок, Магдаліна. Засади поетики. – Бухарест: Критеріон, 1983. – 395 с. – С. 28. ²Павленко С.І. Порівняння як граматична і стилістична категорія // Мовознавство. – 1970. – №1 – С. 78-85. – С. 78. ³Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01. / НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 1996. – 20 с. – С. 1. ⁴Кучеренко І.К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. – К.: Вид-во КДУ, 1959. – 106 с. – С. 5-6. ⁵Там само. – С. 5-6.

А.А. Калетнік, асист.

ЛІНГВІСТИЧНА ДОКАЗОВІСТЬ: МОЖЛИВІСТЬ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТЕКСТУ ЗА ХАРАКТЕРНОЮ ОЗНАКОЮ

Статтю присвячено проблемі ідентифікації авторського тексту за типовою ознакою. Обґрунтовується можливість ідентифікації тексту за характерною ознакою для неокласиків – неологізмами.

The article deals with a problem of authentication of author text after the typical sign. The ability of authentication of a text is grounded by the characteristic sign for neoclassicists – neologisms.

Визначення мовознавчої дискурсивності в аналізі неокласичного тексту є актуальною проблемою для сучасного філологічного знання, тому що дозволяє предметно розглянути один із найбільш складних, понятійно і дефінітивно недостатньо окреслених напрямків літературно-мистецького процесу першої третини ХХ століття як цілісність естетико-мовного феномена, проаналізувати його мовні маркери, їх зумовленість екстра – й інтралінгвальними чинниками, визначити репрезентативні для стилістичної ідентифікації неокласичного тексту й відтворені у слові естетизовані сутності, окреслити їх функції та можливості впливу на семантичний розвиток української літературної мови. Зокрема, що є перспективним і водночас несподіваним із погляду традиційних уявлень про особливості неокласичного

письма, зосередитися на питанні лінгвістичного статусу неологізмів у неокласичному тексті як найбільш виразних, стилістично позначених мовно-естетичних знаках авторської художньої свідомості.

Актуальна проблематика зумовлює наукову новизну дослідження неокласичної неології, позначену увагою до можливості лінгвістичної інтерпретації новотворів як ідентифікаційної характеристики авторського письма.

Теоретичні засади лінгвістичного аналізу спираються на визначений об'єкт дослідження – специфіку неології в неокласичному тексті. А локалізована стилістичними підходами неологія формує предмет дослідження, визначений функціональними зумовленостями і характеристиками лексичних неологізмів у смисловій і художньо-естетичній архітектоніці неокласичного тексту, який розглядається у плані його дискурсивних вимірів, особливостей колективного ідіолекту (колективної мовної особистості) та персоніфікованого мовно-естетичного ресурсу.

Проблема ідентифікації авторства тексту (атрибуція тексту, дещо інший аспект – встановлення авторства тексту) є однією з найбільш давніх у філології. Тут можна нагадати "вічне" для філології гомерівське питання (чи існував Гомер як історична постать, чи тексти його епосу належать йому одноосібно, чи епос є продуктом нашарування творчості різних авторів із різних часів тощо), питання про приналежність окремих давньогрецьких творів Платону, питання про автентичність та авторство "Слова о полку Ігоревім" та інші, не менш проблемні питання. Зауважимо, що для кожної національної літератури існує більша чи менша кількість творів, авторство яких є сумнівним або спірним, відповідно існують твори анонімні та псевдоанонімні тощо. Для їх атрибуції віддавна створюються та удосконалюються спеціальні методики і процедури, зокрема лінгвістичні, арсенал яких на сьогодні є надзвичайно потужним.

Мовознавці, які працюють у цьому напрямку, розглядають тезу про те, що атрибуція тексту спирається не лише на лінгвістичну, але й на міждисциплінарну доказовість, пов'язану не тільки зі здобутками історико-філологічних дисциплін, але і з широким колом екстралінгвального щодо тексту знання. Найголовніші аспекти атрибуції визначені розкриттям тематичної та ідейної спрямованості художнього твору (у нашому дослідженні – неокласичного), виявленням даних фактологічного та (авто)біографічного характеру, нарешті – розумінням мови і стилю як вербалізації миследіяльності художника слова.

Ще наприкінці позаминулого століття німецьким філологом В. Діттенбергом, який якраз і вирішував питання атрибуції та датування діалогів Платона, був запроваджений у науковий обіг термін стилеметрія. Основою методу В. Діттенберга стало використання частоти слів, реалізація яких є незалежною від тематики тексту (в основному досліджувалися службові слова). Пізніше метод В. Діттенберга трансформується у вірогідісно-статистичний метод із метою атрибуції (першим використав М. Морозов) автентичного твору, на відміну від плагіату, і на сьогодні стилеметрія постає інтердисциплінарною галуззю, результатами якої послуговується і мовознавство.

У філології щодо розвитку ідей стилеметрії етапною працею стала монографія В.Виноградова "Проблема авторства и теория стилей", у якій всебічно аналізуються як історичне явище категорії автора, стилістичних методів, обґрунтовується класифікація принципів атрибуції художнього твору в літературознавстві: суб'єктивні – суб'єктивно-комерційні, суб'єктивно-кон'юнктурні, суб'єктивно-естетичні, суб'єктивно-психологічні, суб'єктивно-ідеологічні; об'єктивні – документально-рукописні (археографічні), історичні (біографії, свідчення сучасників тощо), історико-стилістичні, художньо-стилістичні, статистичні. Вирішальне значення в атрибуції художнього тексту В.Виноградов відводить об'єктивно-стилістичним методам I.

Важливими для нашого дослідження є міркування В.Виноградова про те, що літературний твір має і свій стиль (словесно-художній, літературний), як будь-який витвір мистецтва, і свій мовний стиль, як будь-яке висловлювання. Таким чином, літературний стиль у розумінні дослідника, це своєрідна й цілісна організація мовного плану (підкр. нами – А.К.) літературного твору. А тому вивчення літературного стилю має бути комплексним і системним, із особливою увагою до мовної тканини твору. Цей аналіз має спрямовуватися від найвищого – плану побудови тексту, до більш елементарних планів – синтаксичного, лексичного, звукового². У категоріях сучасної філологічної науки мова йтиме про розрізнення в аналізі композиційного й архітектонічного аспектів дослідження художнього твору, з увагою мовознавця до архітектонічної сутності тексту.

Ідея В.Виноградова спиралася на необхідність комплексного і системного підходу до дослідження твору, у тому числі, зрозуміло, дослідження у плані його атрибуції. Проаналізований матеріал не дозволив авторові зробити висновок про можливість ідентифікації (атрибуції) тексту за однією ознакою, більше того, така атрибуція,

на думку В.Виноградова, подекуди буває неможливою навіть при врахуванні цілого комплексу ознак. Актуальність питання існує і сьогодні. Так, група шведських дослідників, користуючись потужними можливостями комп'ютерних технологій, довела, що автором "Тихого Дону" однозначно не може бути письменник Ф. Крюков (одна з обговорюваних у літературознавстві альтернатив М. Шолохову), але разом із тим на підставі лише мовно-стилістичних даних не змогла однозначно відповісти на питання про авторство М. Шолохова: формально (тобто спираючись на проведені аналіз) він може розглядатися лише як вірогідний автор.

Отже, позначене підзаголовком розділу питання є дещо провокативним. Водночас у ньому є і свій сенс. Адже коли маємо тексти, атрибуція яких не викликає жодних сумнівів (а такою є ситуація з досліджуваними в дисертації текстами неокласиків), то виявлення тих чи інших характерних письменницьких мовних рис дає змогу говорити про особливості мовної особистості, ідіостилістичні уподобання того чи іншого конкретного неокласика.

Оскільки об'єктом аналізу в дисертації є неологічна лексика, то немає підстав розширювати пошукове поле атрибутивних авторських ознак за рахунок залучення інших мовних одиниць або явищ, а достатньо поглянути під відповідним кутом зору саме на неокласичну неологію. Ця неологія має у нашій вибірці кількісні та частиномовні характеристики – отже, названі параметри й можуть слугувати, на наш погляд, для лінгвістичної доказовості. Кількісні виміри в дослідженні художньої неології дозволяють унаочнено представити рівень насиченості тексту новотворами, порівняти кількісно-характеристичні особливості неології одного автора з неологією іншого автора, проілюструвати спостереження графіками або діаграмами тощо.

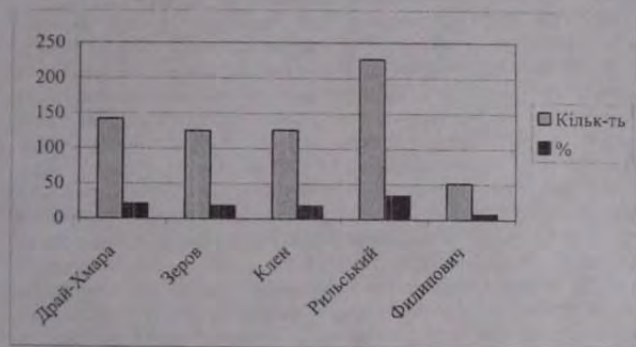
При всій очевидній зрозумілості ваги такого підходу він у суто технічному відношенні становить досить трудомітку процедуру. Адже в такому разі слід мати у розпорядженні повний словник художньої мови досліджуваного автора (що саме по собі становить лексикографічну проблему високого ступеня труднощів), а далі з цього словника необхідно виокремити неологізми, що й дозволяє інтерпретувати відібраний для аналізу фактологічний матеріал.

У даному випадку ми оперуємо лише кількістю вилучених із текстів неологізмів безвідносно до загального словникового корпусу чи то окремого неокласика, чи то сумарного щодо всіх разом.

Найвний матеріал дає цікаві спостереження, за якими простежуються певні характерні тенденції. Так, із загальної кількості відібраних неологізмів (671) частина їх для кожного автора розподілена наступним чином: М. Драй-Хмара – 21,2% (142 одиниць із сумарної кількості), М. Зеров – 18,6% (125 одиниць), Юрій Клен – 18,8% (126 одиниць), М. Рильський – 33,8% (227 одиниць), П. Филипович – 7,6% (51 одиниць). Це представлено наступною діаграмою.

Діаграма 2.1. Кількісний та відсотковий розподіл усіх неологізмів за авторами

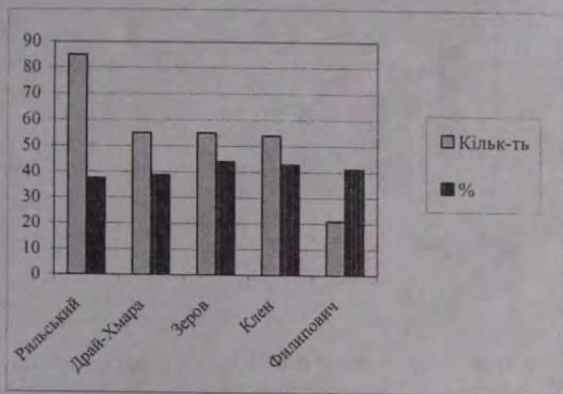

Як видно із представлення, перше місце тут належить М. Рильському, за яким із значним відривом іде М. Драй-Хмара, до якого наближаються Ю. Клен та М. Зеров. Проте враховуючи те, що залучені текстові корпуси М. Рильського, М. Зерова та Юрія Клена (кожен по окремість) *à priori* є більшими, ніж у М. Драй-Хмари, можна передбачати, що найбільша питома вага неологізмів виявиться в текстовому корпусі саме М. Драй-Хмари. Найменшою є вага неологізмів у П. Филиповича, проте й тут, зрозуміло, питання про їх питому вагу в його доробку також є проблемою майбутніх досліджень.

Цікаво подивитися також на розподіл неологізмів за такими частинами мови, як іменник, дієслово, прикметник (на них припадає абсолютна більшість з-посеред усіх новотворів). Розташовуючи авторів за кількісною більшістю, знаходимо в М. Рильського 37% неологізмів-іменників (85 із 227 його неологізмів), в М. Драй-Хмари

39% (55 із 142), у М. Зерова – 44% (55 із 125), у Юрія Клена – 43% (54 із 126), у П. Филиповича – 41% (21 із 51). У діаграмному представленні це має наступний вигляд.

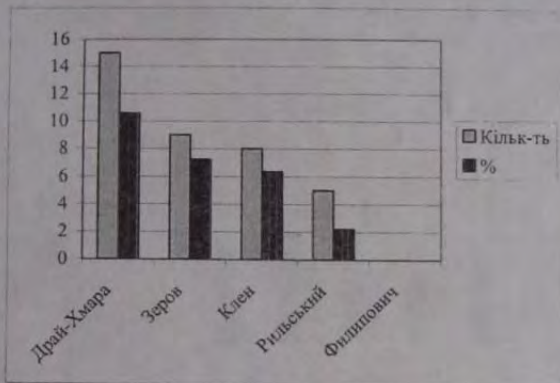
Діаграма 2.2. Кількісний та відсотковий розподіл усіх неологізмів-іменників за авторами

При увиразненні абсолютного кількісного відриву М. Рильського від інших неокласиків бачимо також, що у відсотковому вираженні співвідношення є більш урівноваженим. Разом із тим у визначеній диспозиції переважає М. Зеров, до якого близькі Юрій Клен та П. Филипович. М. Драй-Хмара з М. Рильським помітно поступаються трьом іншим поетам. Уже ця кількісна картина є індикатором ідіостилістичних уподобань і відображає авторські ментальні домінанти в художніх картинах світу кожного з них: можна передбачати предметну домінантність у перших трьох поетів.

Ще більше переколює в цьому спостереженні над дієслівними неологізмами. У М. Драй-Хмари їх 10,6% (15 одиниць), у М. Зерова – 6,4% (9 одиниць), у Юрія Клена – 6,3% (8 одиниць), у М. Рильського – 2,2% (5 одиниць). Діаграмне унаочнення цих даних дає таку картину.

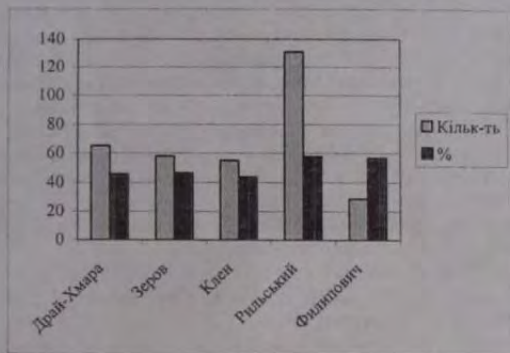
Діаграма 2.3. Кількісний та відсотковий розподіл усіх неологізмів-дієслів за авторами

Абсолютним лідером, отже, виявляється М. Драй-Хмара, а найнижчий щабель посідає дієслівна неологія М. Рильського та М. Зерова (при відсутності такої у П. Филиповича). Таким чином, одержується ще один параметр ідіостилістичних закономірностей та ментальних домінант у неокласичному світогляді кожного з поетів.

Остаточно до такого переконання підводять спостереження над прикметниковою неологією. У загальній кількості – 338 прикметників із усієї сукупності неологізмів – вона домінує, становлячи рівно половину від них. Проте конкретні співвідношення показують значну своєрідність картини розподілу цих новотворів. У М. Драй-Хмари знаходимо 45,8% (65 прикметникових неологізмів від їх загальної кількості в його творчому доробку), у М. Зерова – 46,4% (58), у Ю. Клена – 43,7% (55), у М. Рильського – 57,7% (131), у П. Филиповича – 56,9% (29). Порівняння наступної діаграми 2.4., де представлені ці закономірності, з попередніми діаграмами показує цю своєрідність цілком очевидно.

Діаграма 2.4. Кількісний та відсотковий розподіл усіх неологізмів-прикметників за авторами

Абсолютним лідером у вибірці виявляється М. Рильський, а у відсотковому вимірі до нього долучається П. Филипович, що і свідчить про атрибутивну домінантність неології їх ідіостилів.

Дещо складніше подати кількісні співвідношення щодо діеприкметників та діеприслівників, адже це форми, що, по-перше, творяться від дієслів за регулярними правилами і тому переважно не наводяться у словниках, а по-друге – навіть для неокласиків є формалізовано-книжними і нечастотними у мовленні. Тому нелегко у багатьох конкретних випадках вирішити, чи маємо справу з рідковживаною формою, чи з авторським оказіоналізмом.

Разом із тим у доробку неокласиків виявляється і декілька виразних діеприкметників неологізмів, наприклад: *всеслухацій*, *очервонений* (М. Драй-Хмара), *збезсучаснено*, *цвяхований* (М. Зеров), *окучерявлений* (М. Рильський). Неологічність їх виявляє себе в тому, що вони утворені без опосередковуючої ланки: інфінітиви для усіх наведених слів відсутні як у словниках, так і серед неологічної лексики. Виразність таких новотворів тим більша, оскільки змушує реципієнта "реконструювати" ще й відповідний інфінітив **очервонити*, **збезсучаснити*, **цвяхувати*, **окучерявити* або й навіть образ *дослухатися до всього*. Кількість наведених новотворів – функціональних оказіоналізмів (тобто в загальному випадку слів із обмеженою сфе-

рою функціонування – історизмів, архаїзмів, діалектизмів, неологізмів, – що відрізняють мовлення одного мовця або частини мовців від загальноприйнятого в даній мовній спільноті) не дозволяє визначати за ними якісь ідіостилістичні тенденції. У функціональному ж плані майже усі ці неологізми є чисто атрибутивними (окрім *мене ... збезсучаснено*), тому можна залучити їх до прикметникових прислівників.

Щодо прислівникових новотворів, то їх можна назвати також декілька: *переливно, розливотуго, стожарно* (М. Драй-Хмара), *перлисто, харалужно* (М. Зеров) *жаровійно, млосно-ласкаво, моторошисто, стоголосо* (Юрій Клен), *безшелесно, веселчasto, мандрівно* (М. Рильський). Ці новотвори, переважно потенційного характеру, дозволяють робити узагальнення швидше гіпотетичного (визначення тенденції), ніж абсолютного характеру.

Для М. Драй-Хмари характеристичною домінантою, за якою він значно випереджає інших неокласиків, є прагнення до вираження процесуальності. На протилежному полюсі виступає домінанта атрибутивності у М. Рильського. За цією ж ознакою до нього близько стоїть П. Филипович, а обидва поети передують у порівнянні з трьома іншими. Домінанта предметності притаманна творчості М. Зерова, Юрія Клена, П. Филиповича, тоді як у М. Рильського відсотковий рівень її помітно нижчий.

Таким чином, кількісні підрахунки неологізмів виявляються ефективним прийомом у плані виявлення атрибуційно-характеристичних параметрів неокласичного тексту, оскільки такі підрахунки піддаються якійсь інтерпретації, що показує превалювання тих чи інших особливостей художньої свідомості в неокласиків: більша схильність до неологізмів у М. Рильського та М. Драй-Хмари, відносна рівність домінанти предметності для М. Зерова, Юрія Клена, П. Филиповича та протилежна домінанта процесуальності в М. Драй-Хмари; натомість в ідіолекті М. Рильського на противагу майже всім іншим неокласикам (окрім П. Филиповича) виявляється настанова на атрибутивне відтворення світу в художній практиці поета.

І якщо здобуті результати, на наш погляд, не є абсолютним критерієм у прикладному застосуванні (тому що поза аналізом залишається неологія, виявлена контекстно), то ці результати все ж таки набувають значної ваги для розуміння образно-естетичної системи неокласичного тексту.

¹ Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. – М., 1981. ² Там само. – С. 192-218.